

Kirjoittajat: Maiju Jukka, Netta Linnavuori, Leena Soinne, Miira Viitanen

Kun ne vittua huutaa – niin mitä ne oikeasti tarvitsee?

Yläkouluikäisten seksuaalikasvatus

Seksuaalisuus on jokaisen ihmisen ominaisuus, joka näyttäytyy yksilöllisellä tavalla. Seksuaalisuuden pitäisi olla kaikkien oikeus ja jokaisella tulisi olla mahdollisuus saada siitä riittävästi tietoa.

Seksuaalikasvatusta voidaan antaa kolmella eri tasolla, joita ovat seksuaalivalistus, seksuaaliopetus ja seksuaalineuvonta. Näiden lisäksi voidaan puhua myös seksuaaliohjauksesta. (THL 2020; Mäki, Wikström, Hakulinen, Laatikainen 2017, 185).

Seksuaalisuus on koko eliniän läsnä oleva asia ja seksuaalikasvatukselle on tarvetta jokaisessa elämänvaiheissa (THL 2019a). Lasten ja nuorten kanssa työskentelevien ammattilaisten tulisi olla tietoisia tästä ja heillä tulisi olla valmiudet antaa oikeanlaista seksuaalikasvatusta. Lasten ja nuorten seksuaalikasvatuksen tarkoituksena on tukea ja suojella seksuaalista kehitystä, joka auttaa heitä valinnoissaan ja parantaa heidän elämänlaatuaan. Lisäksi seksuaalikasvatus kehittää osaltaan yhteiskuntaa myötätuntoiseen ja oikeudenmukaiseen suuntaan. Seksuaalikasvatus on jokaisen lapsen ja nuoren oikeus ja sitä on annettava ikäkauteen sopivalla tavalla. (Mäki 2020)

Seksuaalioikeudet ovat ihmisoikeuksia, jotka kuuluvat kaikille. Jokaisella ihmisellä on oikeus saada seksuaalikasvatusta. Se voi olla virallista, esimerkiksi koulun, neuvolan tai lääkärin antamaa tai epävirallista kotona saatavaa kasvatusta. (THL 2019a.) Seksuaalikasvatusta tarvitaan, sillä läheskään kaikki saatavilla oleva tieto ei ole paikkansa pitävää. Tietoa ei myöskään esitetä tavalla, jolla nuorilla olisi mahdollisuus sitä ymmärtää. (Bildjuschkin 2015, 9.) Lahtivirran (2013, 101) mukaan nuoret saavat seksuaalisuuteen liittyvää tietoa mediasta. Joissain tapauksissa nuoret saattavat myös keskustella omien vanhempiensa kanssa. Nuoret myös kokevat, että seksuaalisuuteen liittyvistä asioista on helpompaa keskustella vieraan ja ulkopuolisen aikuisen kanssa.

WHO:n (2006) määritelmän mukaan seksuaalisuus kuuluu kaikkiin elämän vaiheisiin ja käsittää sukupuolen, sukupuoli-identiteetin ja sukupuoliroolit, seksuaalisen suuntautumisen, erotiikan, mielihyvän, sukupuolisuhteet ja lisääntymisen. Vaikka seksuaalisuus voi pitää sisällään eri ulottuvuuksia, ihminen ei aina koe tai ilmennä niitä kaikkia.

Seksuaalisuutta on havaittavissa kaikkialla ja se on läsnä ihmisen elämässä koko ajan. Se on nähtävillä mediassa, kouluissa ja kodeissa. Mainokset, musiikkivideot, elokuvat, kirjallisuus sekä kavereiden väittämät vaikuttavat nuorten käsityksiin seksuaalisuudesta. Edellä mainittujen summana nuoren käsitys seksuaalisuudesta saattaa olla hyvinkin väärä, joka saattaa vaikuttaa nuoren kasvuun ja kehitykseen negatiivisesti. Jotta tällaiselta vältyttäisiin, on kouluissa annettava nuorille seksuaalikasvatusta. (Suomen Kätilöliitto 2013, 5 – 6.)

Bildjuschkinin (2016, 22) mukaan koulun aikuisilla on selkeä näkemys siitä, mihin suuntaan nuoria tulee ohjata seksuaalisuuteen liittyvissä päätöksissä. Opettajat myös kokevat seksuaalisuuden myönteisenä ja hyvänä asiana ja pitävät nuorille annettavaa seksuaalikasvatusta ensi arvoisin tärkeänä. Jotta opetus on yhtenevää, on terveystiedon opettajilla oltava suoritettuna tietyt seksuaalikasvatukseen liittyvät opinnot.

Tämän artikkelin tarkoitus on valaista yläkoululaisille annettavaa seksuaalikasvatusta ammattilaisten näkökulmasta käsin ja herättää ajatuksia siitä, miten sitä voisi kehittää.

Seksuaalikasvatus

Nuoren seksuaalinen kehitys on erittäin ajankohtaista yläkoulussa. Nuorten hyvinvoinnin sekä tunne ja turvataitojen tukemiseksi ja parantamiseksi on käytettävä riittävästi aikaa ja resursseja. Koulun terveystiedon tunneilla annettulla seksuaalikasvatuksella taataan kaikille nuorille yhdenvertainen tieto seksuaalikasvatuksesta. (Mäki, Wikström, Hakulinen, Laatikainen 2017, 188.) Tämän vuoksi onkin tärkeää kiinnittää riittävää huomiota opettajien valmiuksiin seksuaalikasvattajina (Bildjuschkin 2016, 22). Lapsen ja nuoren tulee saada tietoa kehonsa muutoksista ennen kuin ne tapahtuvat, joten esimerkiksi kuukautisista kertominen vasta yläkoulussa on auttamatta liian myöhäistä (WHO 2010, 22). Kuuselan (2015, 41) mukaan suurin osa nuorista kokee nykyisen seksuaalikasvatuksen riittäväksi. Toisaalta taas kolmannes nuorista toivoisi sitä olevan enemmän.

WHO:n määritelmän mukaan seksuaalikasvatuksessa on kyse muustakin kuin tiedosta. WHO jakaa seksuaalikasvatuksen kolmeen osa-alueeseen, joita ovat tieto, taito ja myönteinen asenne niin, että jokaisessa kasvatustilanteessa nuori voi oppia tiedon, taidon ja asenteen. (WHO 2010, 19.) Peruskouluissa seksuaalikasvatusta annetaan usein terveystiedon tunneilla. Oppiainetta arvioidaan numerolla, joka saattaa perustua esimerkiksi koemenestykseen. Kokeessa taas mitataan oppilaan tietoon perustuvaa osaamista. Näin ollen seksuaalikasvatuksessa saatetaan painottaa enemmän tietoa kuin taitoa, vaikka tärkeämpää olisi opettaa nuorille seksuaalikasvatukseen liittyviä taitoja. (Bildjuschkin 2016, 22.)

Keskusteltaessa nuorten seksuaalisuudesta ja seksuaalikäyttäytymisestä on huomattava, että lasten ja nuorten seksuaalisuus poikkeaa aikuisten seksuaalisuudesta. Aikuisen pitäisi muistaa tämä puhuttaessa lasten ja nuorten seksuaalisuudesta. (WHO 2010, 22.) Lahtivirran (2013, 70) mukaan nuoret kokevat seksuaalisuuden hyvin henkilökohtaisena ja siitä puhuttaessa halutaan usein kunnioittaa toisen yksityisyyttä. Seksuaalisuuteen liittyy paljon jännitystä, hämmennystä ja häpeää. Siitä huolimatta ollaan kuitenkin kiinnostuneita tutustumaan ja oppimaan uutta seksuaalisuuden suhteen. Erityisesti tytöt liittävät seksuaalisuuden omaan kehonkuvaansa ja vertaavat omaa vartalooaan yhteiskunnan luomaan ihannevartaloon.

Seksuaalikasvatuksen yhtenä tärkeimpänä ajatuksena on antaa nuorille tietoa ja taitoa tehdä oikeanlaisia valintoja oman seksuaalisuutensa parhaaksi. Tiedot ja taidot omaavalla nuorella on tunne, että hän voi vaikuttaa omaan seksuaaliterveyteensä. Tämän lisäksi nuorten seksuaalikasvatuksessa on tärkeää painottaa positiivista käsitystä seksuaalisuudestaan, sukupuolestaan, kehostaan sekä seksuaalisesta identiteetistään. (Santalahti 2018.)

Kuuselan (2015, 30) tekemän tutkimuksen mukaan nuorten mielestä viisi tärkeintä aihetta seksuaalikasvatuksessa ovat seksitaudit ja niiden ehkäisy, raskauden ehkäisy, seurustelu, murrosikä ja yhdyntä. Hyvinä opetusmetodeina nuoret pitivät keskustelua luokassa, opetusvideoita sekä opettajan, terveydenhoitajan tai ulkopuolisen pitämät luennot aiheesta. Nuoret toivoivat saavansa seksuaalikasvatusta ensisijaisesti terveystiedon opettajilta. Myös omia vanhempia sekä terveydenhoitajaa pidettiin tärkeinä tietolähteinä.

Sekä lapsille, että nuorille annettavaan seksuaalikasvatukseen vaikuttaa kasvattajan oma asenne. On siis tärkeää, että ammattikasvattajat saavat hyvän koulutuksen ja opastuksen seksuaalikasvatuksen suhteen. Luonteva suhtautuminen ja myönteisyys seksuaalisuuteen luo turvallisuutta ja välittää nuorille sanoman, että seksuaalisuudesta puhuminen on normaalia eikä mitenkään häpeällistä. (Bildjuschkin 2016, 7.)

Seksuaalinen häirintä

Seksuaalinen häirintä on ollut otsikoissa runsaasti viime vuosina. Me too -kampanja levisi lokakuussa 2017 maailmanlaajuisesti liikkeeksi, jossa vastustetaan seksuaalista häirintää. Puhuttaessa seksuaalisesta häirinnästä tarkoitetaan yleensä toisen lähestymistä seksuaalisesti, ilman hänen tahtoaan.

THL:n kouluterveyskysely tuottaa laaja-alaista tietoa nuorten terveydestä ja heidän kokemasta hyvinvoinnista, osallisuuden kokemuksesta sekä avun saamisesta. Nämä tiedot kerätään joka toinen vuosi. Kyselyyn osallistuu perusopetuksen 4. ja 5. vuosiluokan oppilaat, 8. ja 9. vuosiluokan oppilaat sekä toisen asteen (lukio että ammatillisen koulutuksen) 1. ja 2. vuosiluokan opiskelijat. Huoltajat ovat osallistuneet 4. ja 5. vuosiluokan oppilaiden osalta vuoden 2017 jälkeen. (THL 2019b).

Kouluterveyskyselyssä kysytään, ovatko nuoret kokeneet häiritsevää seksuaalista ehdottelua ja ahdistelua vuoden aikana. Koko maassa 8. ja 9. vuosiluokkien oppilaista joka viidennes on kokenut tätä. Tyttöjen kohdalla luku on yli 32 % (32,3%) poikien kohdalla luku on 8,2 % kaikista vastanneista. (THL 2019b) Siis huomattava osa yläkouluikäisistä nuorista kokee seksuaalista häirintää vähintään kerran vuoden aikana. Paljon puhutaan sosiaalisen median kautta tapahtuvasta kiusaamisesta nuorten keskuudessa. Verrattaessa vuoden 2017 ja vuoden 2019 lukuja puhelimesta tai internetissä seksuaalista häirintää kokeneiden määrä oli kasvanut. Molempien sukupuolien kohdalla vuonna 2017 12% vastaajista ilmoitti kokeneensa häirintää, kun vuoden 2019 kohdalla luku oli 16.9%. Tässä kohdassa ei Me too -kampanja näytä muuttaneen nuorten kokemuksia. On tietysti mahdollista, että kampanjan seurauksena yhä useampi nuori uskaltanut kertoa kokemuksistaan. Tulevaisuus näyttää, kuinka nuorten kokemukset muuttuvat – vai muuttuvatko ne?

Kyselyssä kysyttiin myös, kuinka moni on kertonut kokemuksestaan seksuaalisesta häirinnästä luottamalleen aikuiselle. Tässä kohdassa vuoden 2017 ja 2019 tulokset ovat yhdistetyt, joten vuosien eroja ei näe. Häirintää kokeneista noin joka neljäs (25,4%) oli kertonut asiaa eteenpäin. Tämä luku on huolestuttavan alhainen, koska kolme neljästä ei uskalla kertoa tai heiltä puuttuu se luotettava aikuinen jolle kertoa. (THL 2019b). Nuorten kokemuksia saamastaan tuesta koulun aikuisilta koettuaan seksuaalista häirintää tai väkivaltaa reilu puolet vastasi myöntävästi (56.4%) kun katsotaan molempia sukupuolia. Pojista lähes kaksi kolmesta (67.4%) koki saaneensa tukea koulun aikuisilta, tytöistä vähän alle puolet (49.8%) kertoi saaneensa tukea. Tytöistä 50,2% ei ollut saanut tukea vaikka olisi sitä tarvinnut, pojista noin joka kolmas oli jäänyt vaille tätä tukea. (THL 2019b).

Mikkelissä alkoi vuonna 2015 hanke *My Space, Not Yours!* jonka tavoitteena on ennalta ehkäistä nuorten kokemaa seksuaalista väkivallanuhkaa sekä seksuaalista häirintää. Nuorten kohdalla usein kyse on usein valokuvan käyttämisestä ja sen levittämisestä sosiaaliseen mediaan. Hankkeessa luodaan toimintamalleja yläkouluihin sekä toisen asteen oppilaitoksiin jolla tilanteita voitaisiin ehkäistä ennen niiden tapahtumista. Hankkeen vastaava Elisa de Boer muistuttaa, että seksuaalinen häirintä tai väkivalta ei ole koskaan uhrin vika. Lisäksi Boer muistuttaa, että ei kannata koskaan lähettää kenellekään sellaista kuvaa, jota ei voisi omalle isoäidilleen näyttää mökillä. (Viola-väkivallasta vapaaksi 2020). Tällaisia eriomaisia hankkeita Suomesta löytyy, mutta näidenkin hakkeiden heikkokohta on se, että ne ovat paikallisia ja toteutettu hankerahoin. Tällöin hankkeen päättyessä hyväksi koetut menetelmät eivät välttämättä jää pysyviksi toimintamalleiksi.

Sateenkaarinuoret ja seksuaalikasvatus

Kuuselan (2016, 37) ja Alangon (2014, 7) mukaan sateenkaarinuoret kokevat olonsa näkymättömiksi koulumaailmassa. Myös opettajien toiminnassa, puheissa ja teoissa sateenkaarinuoret kokevat olevansa huomattavasti heikommassa asemassa heteronuoriin verrattuina. Tämän lisäksi sateenkaarinuoret kokevat syrjintää sekä muiden oppilaiden, että joidenkin opettajien toimesta. Nuorten kokemusten mukaan koulun aikuisilla ei ole riittävästi tietoa sateenkaarinuorista, vaan heidän saamansa tieto on ollut yksipuolista ja vajavaista. Oman tietonsa lisäksi sateenkaarinuoret kaipaavat muille oppilaille ennakkoluuloja muuttavaa tietoa.

Opettajien tietojen puutteellisuuden lisäksi nuoret kokevat, että sateenkaariyhteisön jäsenet "paketoidaan" helposti tunnistettaviksi ja käsiteltäviksi kategorioiksi. Tätä paketointia tulisi kuitenkin välttää. Sateenkaarinuorten kokemukset osoittavat, että heidän kohdallaan varsinkin opettajien kanssa on ohi puhumista sekä sukupolvien välisiä katkoksia kommunikaatiossa. (Alanko 2014, 7-8).

Vaikka kouluissa keskustellaan paljon ihastumisesta, saatetaan samaan sukupuoleen ihastumista pitää vain nuoruuteen kuuluvana ohimenevänä vaiheena. Sateenkaarinuorten mukaan olisi kuitenkin hyvä kertoa aiheesta vähättelemättä ja nostaa asia samanvertaiseksi kuin ihastuminen eri sukupuolen edustajaan. (Kuusela 2016, 39) Vähemmistöistä puhutaan usein ulkopuolisena tai erillisinä ryhminä, joihin pitää kohdistaa erilaisia ja erillisiä toimenpiteitä (Alanko 2014, 8-9).

Varsinaiset seksuaalikasvatustunnit sateenkaarinuoret kokevat negatiivisina. He kokevat itsensä tunneilla näkymättömiksi ja tuntien koetaan suuntautuvan valtaväestölle. (Kuusela 2016, 39). Sateenkaari nuoret kokevat, ettei heidän kokemuksilleen ollut tilaa koulun heteronormatiivisessa arjessa. (Taavetti, Alanko & Heikkinen 2014, 2). Mikäli vähemmistöjä koskevaa tietoa on ollut, on niiden käsittely ollut hyvin pikaista. Toisaalta jotkut sateenkaarinuoret ovat kokeneet koulun seksuaalikasvatuksen myönteisenä. (Kuusela 2016, 39).

Sateenkaarinuorten mukaan opettajan positiivisella suhtautumisella seksuaalivähemmistöihin on suuri merkitys. Toisaalta taas liika yrittäminen koettiin negatiiviseksi ja seksuaalivähemmistöjä väheksyväksi. Nuoret toivoivatkin opettajilta yhdenvertaisuutta ja neutraalia asennetta.

Myönteisesti tai neutraalisti suhtautuvan opettaja koetaan vaikuttavana asiana sateenkaarinuoruudessa. (Kuusela 2016, 41.) Sateenkaarinuorille ystävien tuki ja hyväksyntä on tärkeää, varsinkin sellaisien nuorien kohdalla, jotka eivät saa tukea ja hyväksyntää kotona. (Taavetti yms. 2014, 1). Opettajien ja koulun muun henkilökunnan positiivinen suhtautuminen koetaan myös tärkeäksi.

Kouluissa annettava seksuaalikasvatus koetaan heteronormatiiviseksi eikä seksuaalisuuden tai sukupuolen moninaisuutta juuri käsitellä. Kiinnostuksen kohteena esimerkeissä on vastakkainen sukupuoli eikä muita vaihtoehtoja tunnu olevan. Sateenkaarinuorten ja seksuaalivähemmistöjen vähättely seksuaalikasvatuksessa saattaa aiheuttaa nuorille turhaa syyllisyyden tunnetta omien tunteidensa osalta. (Kuusela 2016, 43.) Taavetti ym. (2014) toimenpide-ehdotuksessa kehoitettiin kiinnittämään huomiota henkilökunnan suhtautumiseen seksuaaliseen moninaisuuteen ja kiinnittämään erityistä huomiota kiusaamisen kitkemiseen.

Seta ja sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus tarjoaa konsultaatiota ja koulutusta seksuaalisen suuntautumisen, sukupuolen ja perhemuotojen moninaisuudesta sekä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista yhteiskunnan eri tasoilla. Seta ja sen jäsenjärjestöt toteuttavat kouluvierailuja peruskouluihin ja lukioihin sekä erilaisille nuorten leireille. Vierailut tarjoavat nuorille mahdollisuuden saada perustietoa seksuaaliseen suuntautumiseen, sukupuolen ja perhemuotojen moninaisuudesta sekä keskustella avoimesti kysymyksistä, joita asian tiimoilta herää. Kouluvierailut

sisältävät usein tiedon lisäämisen ohella toiminnallisen harjoitteen ja kokemuksellisen osuuden. Nuorille suunnatussa koulutuksessa kouluttajina toimivat ensisijaisesti Setan vapaaehtoiset kouluttajat.

Crooming-ilmio

Crooming-ilmio tarkoittaa lapsen houkuttelemista seksuaalisiin tarkoituksiin. Crooming on aikuisen henkilön tietoista ja tavoitteellista toimintaa, jolla pyritään seksuaaliseen kontaktiin lapsen kanssa tai houkutellaan lapsi toimimaan seksuaalisella tavalla (Webster ab. al2020, Rikoslaki § 8b). Erityisesti digitaalisen median välityksellä toteutettu crooming on ongelma kaikkialla maailmassa. Monet lapselle perinteisesti opetetut turvataidot ei suojaa lasta tai nuorta verkossa. Crooming-ilmioon saattaa liittyä myös Sextortion eli seksuaalisilla kuvilla kiristäminen.

Pelastakaa Lapset selvitti helmi-maaliskuussa 2018 tehdyllä kyselyllä 12-17 -vuotiaiden lasten ja nuorten kokemuksia digitaalisessa mediassa tapahtuvasta seksuaalisesta häirinnästä ja siihen liittyvästä kiusaamisesta. Kysely perustuu kansainväliseen Deshame-tutkimukseen ja vastaukset pohjautuvat 3000 vastauksesta. Verkkolomakepohjainen kysely toteutettiin 16 eri maakunnan 38 oppilaitoksessa helmi-maaliskuussa 2018. Näistä oppilaitoksista 23 oli yläkouluja tai yhtenäiskouluja ja 15 lukioita. Seksuaalinen häirintä digitaalisessa mediassa on 12-17-vuotiaiden lasten ja nuorten

mukaan varsin yleistä. Lapset ja nuoret kertovat nähneensä toisiin lapsiin kohdistuvaa seksuaalista häirintää ja siihen liittyvää kiusaamista digitaalisessa mediassa. Tulosten mukaan seksuaalinen häirintä kohdistuu enemmän tyttöihin kuin poikiin. Tulos on yhteneväinen esimerkiksi Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen kouluterveyskyselyn (2017) kanssa, sillä kouluterveyskyselyn mukaan perusopetuksen yläluokille siirryttäessä seksuaalisen häirinnän kokemukset lisääntyvät ja ilmiö kohdistuu erityisesti tyttöihin (Ikonen & Halme 2018; Opetushallitus 2018.)

Viranomaisten mukaan vahvimaksi syyksi lapsen pysymiselle vuorovaikutussuhteessa tekijän kanssa, määrittyi lapsen kokemus tekijän häneen kohdistamasta välittämisestä, ymmärryksestä ja kiinnostuksesta. Emotionaaliseen tarpeeseen vastaavien luonnehdintojen jälkeen seuraava vastausrintama keskittyi lapsen kokemukseen tilanteen jännittävästä, aineellisen hyödyn (lahjonta) saavuttamisesta sekä uteliaisuudesta.

Hyväksikäytetyiksi joutuneita uhreja, ja riskiryhmään kuuluvia lapsia on kuvattu usein jollain tavalla syrjäytyneiksi ja kaltoin kohdelluiksi joko vanhempiensa tai muun sosiaalisen viiteryhmänsä taholta. Alttiita seksuaaliselle hyväksikäytölle ovat lapset jotka ovat esimerkiksi huostaan otettuja; kokeneet lapsuudessaan pahoinpitelyjä, henkistä tai fyysistä väkivaltaa tai seksuaalista hyväksikäyttöä (uudelleen uhrituminen); emotionaalisesti kehittymättömiä tai rakkautta ja huomiota vaille jääneet lapset; joilla on oppimisvaikeuksista tai vaikeuksia solmia ystävyys-suhteita; joilla on huono itsetunto; joilla on vahva kunnioitus ”aikuis-statusta” kohtaan; jotka ovat altistuneet lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä esittävälle materiaalille; ja, joilla on halu ja alttius suostua yhteistyöhön materiaalisesta tarpeesta tai halun tyydyttämiseen (esim. raha). Seksuaalirikoksen kohteeksi joutuneilla nuorilla on usein monenlaisia ongelmia elämässään, mutta groomingin assosiointi ainoastaan ”ongelma-nuorten” uhaksi voi kaventaa liiaksi näkökulmaa. Hyväksikäyttäjän uhriksi voi valikoitua myös altistavilta tekijöiltä säästynyt lapsi: uteliaisuus, jännitys, viehättyminen uudesta ihmisestä, tai vain halu keskustella ja tutustua uusiin ihmisiin voi saattaa lapsen tekemisiin hyväksikäyttäjän kanssa.

Terveystieteiden rooli seksuaalikasvattajana koululla

Terveystieteiden työtä ohjaa terveystietolaki (1326/2010). Jokaisen kunnan tulee tarjota oppilaille ja opiskelijoille kouluterveydenhuolto. Kouluterveydenhuollon palveluihin kuuluu

kouluympäristön koulu yhteisön hyvinvoinnin edistäminen, vuosittainen oppilaan kasvun, kehityksen sekä terveyden ja hyvinvoinnin seuraaminen. Kouluterveydenhuolto tekee myös yhteistyötä vanhempien ja huoltajien kanssa tukien kasvatustyötä sekä yhteistyö muun oppilashuoltoryhmän jäsenten kuten koulupsykologin ja kuraattorin kanssa on tärkeää (Terveydenhuolto laki 30.12.2010/1326, THL 2019c).

Terveydenhoitajan työn tukena lain lisäksi on käypähoitosuositukset. Käypähoito suositukset ovat tutkittuun tietoon perustuvia, riippumattomia kansallisia hoitosuosituksia. Suosituksia laaditaan terveydenhuollon ammattilaisten avuksi hoitopäätösten pohjaksi. (Käypähoito, 2020) Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen luoma menetelmäkäsikirja Terveystarkastukset lastenneuvolassa & kouluterveydenhuollossa antaa ohjeita ja menetelmiä tärkeimmistä mittaus-, tutkimus ja arviointi menetelmistä. Niitä käytetään lapsen terveydentilan, kehityksen ja kasvun sekä perheen hyvinvoinnin arvioinnissa ja seurannassa. (Mäki, Wikström, Hakulinen, Laatikainen 2017.)

Seksaaliterveyden edistäminen on iso osa terveydenhoitajan jokapäiväistä työtä. Sosiaali- ja terveysministeriön Seksaali- ja lisääntymisterveyden edistämisen toimintaohjelma sekä koulu ja terveydenhuollon oppaat sisältävät suosituksia seksuaaliterveyden edistämisestä.

Kouluterveydenhuollossa seurataan lapsen ja nuoren seksuaalista kehitystä sekä tuetaan itseksi kasvamista. Tavoitteena on, että nuoresta kehittyä sekä omaa että toisten seksuaalisuutta hyväksyvä ja ymmärtävä, itsemääräämisoikeutta kunnioittava ja vastuullinen aikuinen. Jotta tämä olisi mahdollista kouluterveydenhuollon tehtävänä on tunnistaa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa

heidät, joiden seksuaalisessa kehityksessä voi olla ongelmaa. Puberteetin kehitystä seurataan vuosittain terveystarkastusten yhteydessä. (Mäki, Wikström, Hakulinen, Laatikainen 2017.)

Tarkastuksissa seksuaalineuvonta on aina yksilöllistä, koska jokainen nuori kehittyä eritahtiin niin fyysisesti kuin henkisesti. Tarkastusten ilmapiiristä on tärkeä tehdä nuorelle luottamuksellisia ja kiireettömiä. (Mäki, Wikström, ym. 2017.) Näin nuoret uskaltaisivat paremmin keskustella heitä mieltä painavista asioista. Toisten voi olla hyvin vaikea keskustella aroista aiheista ja joillakin ei kotona ole turvallista ja luotettavaa aikuista kenen kanssa haluaisi esimerkiksi seksuaalisuudesta jutella.

Yläkouluikäisen kanssa keskustellaan seurusteluun liittyvistä asioista kuten tunteista, itsemääräämisestä, turvallisuudesta ja seksuaalisesta identiteetistä. Yläkouluterveydenhoitajalle kuuluu myös keskeisesti perhesuunnittelu asiat, eli raskauden ehkäisy. Ehkäisystä puhuttaessa on tärkeä keskustella myös parisuhteesta, rakastelusta sekä seksitaudeista. Tärkeää on myös tiedottaa seksuaaliterveyspalveluista. (Mäki, Wikström, ym. 2017.) Monissa kunnissa on ilmainen hormoniehkäisy jopa alle 25-vuotiaille. Kondomeja on mahdollista saada monista kouluista terveydenhoitajalta tarpeen mukaan. (Tiitinen 2020.)

Mikäli nuorelle aloitetaan raskauden ehkäisy, tulee hänen käydä säännöllisesti kontroleissa sen suhteen. Näin nuori saa säännölliset kontaktit terveydenhoitajaan. Jokaisella käynnillä jutellaan aina yleisesti seksuaalisuudesta, seksuaalikäyttäytymisestä ja parisuhteista, myös kaltoinkohtelusta. (Tiitinen 2020) Näillä käynneillä tytöt saavat paljon tietoa ja neuvontaa. Pojilla yksilöllinen ohjaaminen on näin ollen vähäisempää, koska yksilöllisiä käyntejä terveydenhoitajalle ei välttämättä tule kuin kerran vuodessa. Myös ryhmässä tapahtuva seksuaalikasvatus on tärkeää. Kouluterveydenhoitajan tekee yleensä yhteistyötä muun koulun henkilökunnan kanssa. Usein terveydenhoitaja osallistuu esimerkiksi terveystiedon tunnilla pidettäviin seksuaaliterveystunteihin. (Mäki, Wikström ym. 2017).

Materiaalia seksuaalikasvatukseen

Kasvattajan tärkeä tehtävä onkin varmistaa, että lapset ja nuoret (miksei kollegatkin) saavat oikein tiedon seksuaalisuudesta. On myös tärkeää, että tieto seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksesta kerrotaan ikäkaudelle sopivasti. Virallisilta tahoilta (THL, Seta ym.) tietoa seksuaalikasvatuksesta löytyy paljon, joka on hyvin selkeää ja ajantasaista. Seksuaalikasvatukseen tulisi osallistua koko koulun henkilökunnan jäsenet ja erityisesti terveystiedonopettaja, koulukuraattori, koulupsykologi sekä terveydenhoitaja. Ammattilaisten tueksi on erilaisia välineitä ja apuja seksuaalikasvatukseen. Väestöliitolta löytyy esimerkiksi välineitä opetukseen ja kohtaamiseen niin videoiden kuin esitteidenkin muodossa. Hyvänä esimerkkinä Säpinää XXX –videosarja, joka keskittyy seksiin ja kehoon liittyviin aiheisiin. (Väestöliitto. N.d.)

Setan tarjoaa paljon materiaalia ammattilaisille esimerkiksi koulunhenkilökunnalle. Seta on kuvannut videosarjan sateenkaarinuorista ja videoiden yhteydessä on myös tehtäviä. Järjestöltä on myös tilattavissa opas ”Seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuus – Opitaan yhdessä!” - opas, jonka tarkoituksena on antaa tietoa ja konkreettisia työvälineitä koulun arkeen. Myös oppilashuoltoryhmille löytyy omat oppaat. Tilattavissa materiaaleissa on myös omat oppaat ja esitteet nuorille, joita koulun henkilökunta voisi tarvittaessa jakaa. (Seta Ry N.d. a)

Seta ry:n kautta voi hakea myös vierailijaa kouluille. Kouluvierailujen kerrotaan olevan vuorovaikutuksellisia oppitunteja, joilla oppilas saa perustiedot sukupuoli-identiteetistä, ilmaisusta ja seksuaalisesta suuntautumisesta ikäryhmään sopivasti. Vierailulla tuodaan omakohtaisia kokemuksia esiin esimerkiksi transnuorena kasvamisesta. Oppilaat saavat myös kysellä vierailijalta lisää sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöistä. (Seta Ry N.D. b) Nuorten olisi tärkeä nähdä ja kuulla paljon erilaisia ihmisiä ja saada vertaistukea. Näin myös heidän on helpompi hyväksyä itsensä juuri sellaisena kuin on, kun ympärillä on hyväksyviä ihmisiä.

Ajatuksia ja kehittämissuhteita

Vaikka kouluissa annettavan seksuaalikasvatuksen tarkoituksena on tarjota kaikille nuorille yhtäläinen mahdollisuus saada tietoa seksuaalisuudesta, on tätä artikkelia kirjoittaessa huomattu, ettei näin kuitenkaan valitettavasti ole. Kirjoittajille kävi selväksi, että seksuaalikasvatusta kehitetään useiden hankkeiden kautta. Toimijoita on useita, joka näyttäytyy ainakin kirjoittajille siten, että hankkeiden tulokset eivät ole jalkautuneet käytännönkentälle eikä monien toimijoiden toimenkuva tai tehtävät ole selkeitä. Jäimme myös miettimään, seuraako tästä se, että jaettu vastuu ei ole kenenkään vastuu.

Kehittämissuhteena pitäisimme sitä, että joku selkeästi koordinoisi seksuaalikasvatusta ja ottaisi siitä niin sanotusti vetovastuun. Toimijoita on jo koulumaailmassa useita esimerkiksi liikunnan ja biologian opettajat sekä terveydenhoitajat. Yksi mahdollinen tapa ratkaista tämä ongelma voisi olla, että yläkouluihin palkattaisiin seksuaalikasvatuskoulutuksen saanut henkilö. Joka tapauksessa maanlaajuisesti kouluissa annettavan seksuaalikasvatuksen käytäntöjä tulisi selkeyttää ja yhtenäistää. Ainakin miettiä selkeitä tehtävien jakoja, terveydenhoitajan, opetushenkilökunnan sekä muiden mahdollisten tahojen kanssa. Moniammatillisen yhteistyön kehittäminen vaatii aikaa ja resursseja, mutta maksaa itsensä takaisin, kun jokainen tietää oman tonttinsa.

Palataksemme artikkelin otsikkoon vittu-sanana käyttö ei niinkään liity seksuaalisuuteen, vaan on usein välimerkki. Tuon välimerkin käyttö kuitenkin voi heijastaa nuorten ikäkehitystä ja ajatusmaailman kehittymistä. Nuoret tarvitsevat tietoa, taitoja ja asennekasvatusta. Jokainen teini-ikäinen kokee olevansa erilainen ja ainakin ajoittain vääränlainen. Jokaisen teini-ikäisen kanssa toimivan aikuisen on annettava positiivista palautetta ja hyväksyvää asennetta nuorten

seksuaalisuuden kehittymistä ajatellen. Yleensä tuo vittu-sanan käyttö vähenee vanhetessa, joten voisi ajatella, että nuoret kasvavat ulos siitä. Samaan tahtiin he kasvat hyväksymään itsensä ja oman seksuaalisuutena.

LÄHTEET

Aulanko, K. 2014. Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa. [Viitattu 21.10.2020]. Saatavissa: <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/sateenkaarinuori.pdf>

Bildjuschkin, K. 2015. Seksuaalikasvatuksen tueksi. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Bildjuschkin, K. 2016. Terveystiedon opettajien ja oppilashuollon käsityksiä seksuaalisuudesta, sen kohtaamisesta ja seksuaaliterveyden opettamisesta peruskoulussa: Kumita -tutkimus. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Ikonen, R. & Halme, N. 2018. Lasten ja nuorten kokema seksuaalinen häirintä ja väkivalta : Kouluterveyskyselyn 2017 tuloksia. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos

Kuusela, M. 2016. Koulu ja seksuaalikasvatus sateenkaaren väreissä. Jyväskylän Yliopisto, Kasvatustieteiden laitos.

Kuusela, T. 2015. SEKSUAALIKASVATUKSEN TOIMINTAMALLIN KEHITTÄMINEN PÖYTYÄN KANSANTERVEYSTYÖN KUNTAYHTYMÄN ALUEEN YLÄKOULUILLE. Turun ammattikorkeakoulu

Käypähoito. 2020. Käypähoito. Viitattu 20.10.2020. <https://www.kaypahoito.fi/kaypa-hoito>

Lahtivirta, A. 2013. "Mitä se niinku meinaa seksuaalisuus?" Nuorten tyttöjen käsityksiä seksuaalisuudesta ja seksuaalisuuden merkityksestä hyvinvointiin. Diakonia-ammattikorkeakoulu

Lampainen, K. 2011. Grooming internetissä ja lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Jyväskylä

Mäki, S. 2016. Seksuaalikasvatusta nuorille – Opettajan opas. Suomen rfsu ry. [viitattu 13.10.2020] Saatavissa: <https://www.subjectaid.fi/storage/ma/166cd907941c47b2b865e2defecce5ea/a8e9e7d592b640d1bbafefbdaf243ca7/pdf/D66960A77407DC3059167A281768517370216851/RFSU%20Opettajan%20opas%202016.pdf>

Mäki, P., Wikström, K., Hakulinen, T. ja Laatikainen, T. 2017. Terveystarkastukset lastenneuvolassa & kouluterveydenhuollossa. Menetelmäkäsikirja. Neljän painos. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Rikoslaki 39/1889. [viitattu 20.10.2020] Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001#L20>

Santalahti T. 2018 Opettajan opas. Nuorten seksuaalisuus ja seksuaaliterveys. Duodecim Koulun terveyskirjasto [viitattu 13.10.2020.] saatavissa <https://www.koulunterveyskirjasto.fi/aihe/opettajalle-ja-opiskeluhuollolle/opettajan-opas-nuorten-seksuaalisuus-ja-seksuaaliterveys>

Seta Ry. A N.d. Opetusala. viitattu 20.10.2020 <https://seta.fi/sateenkaaritieto/ammattilaisille/opetusala/>

Seta Ry B. N.d. Tietoiskut nuorille. Viitta 20.10.2020. <https://seta.fi/palvelut/asiantuntija-ja-koulutuspalvelut/tietoiskut-nuorille/>

Suomen Kätilöliitto, 2013. IhmiSeksi 2013 Materiaalia 12–18 - vuotiaiden nuorten kanssa työskenteleville seksuaalikasvatusta varten. [viitattu 2.10.2020] Saatavissa: https://asiakas.kotisivukone.com/files/suomenkatiloliitto.kotisivukone.com/ihmiseksi_2013.pdf

Taavetti, R & Alanko, K & Heikkinen L. 2014. Sateenkaarinuorten yhdenvertaisuus edellyttää huomiota kaikilla yhteiskunnan sektoreilla. [lainattu 22.10.2020]. Saatavissa: http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/tiedostot/nakokolma02_sateenkaarinuoret.pdf

Terveystieteiden tutkimuskeskus, 2010. Finlex 2010

Viitattu 20.10.2020 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326#L2P16>

THL, 2019a. Seksuaalikasvatus. [viitattu 2.10.2020] Saatavissa: https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/seksuaalikasvatus

THL, 2019b. Kouluterveyskyselyn tulokset. [viitattu 14.10.2020] Saatavissa: <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveyskysely>

THL 2019c, Terveystieteiden tutkimuskeskus. Viitattu 19.10.20 <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/opiskeluhoito/kouluterveydenhuolto/toimijat/terveydenhoitaja>

THL, 2020. Sukupuolten tasa-arvo - Seksuaalinen häirintä. [viitattu 14.10.2020]. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/tasa-arvon-tila/vakivalta-ja-hairinta/seksuaalinen-hairinta>

Tiitinen, A. 2020. Raskauden ehkäisy. Lääkärikirja duodecim. Viitattu 19.10.20. https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00165

Viola- Väkivallasta vapaaksi ry, 2020. Tukea turvalliseen arkeen. [viitattu 15.10.2020]. Saatavissa: <https://ensijaturvakotienliitto.fi/violary/>

Väestöliitto. N.d. Tietoa Ammattilaisille. Viitattu 20.10.20 <http://www.vaestoliitto.fi/seksuaalisuus/tietoa-ammattilaiselle/>

WHO, 2010. Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa – Suuntaviivat poliittisille päättäjille, opetus- ja terveydenhuoltoalan viranomaisille ja asiantuntijoille. [viitattu 13.10.2020] Saatavissa: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80220/039844e2-c540-4e81-834e-6f11e0218246.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

WHO, 2006. Defining sexual health. Report of a technical consultation on sexual health, 28–31 January 2002. Geneva. [viitattu 2.10.2020] Saatavissa: http://www.who.int/reproductivehealth/topics/gender_rights/defining_sexual_health.pdf